

SUOMUSSALMI

Heinisaari

Myöhäisrautakautisen polttohaudan kaivaus 3.–7.8. 2015

ARKEOLOGIA

Ville Hakamäki

2016

Tiivistelmä

Oulun yliopiston arkeologian oppiaine toteutti osana Koneen säätiön rahoittamaa tutkimushanketta ”Yhteisöjen keskinäinen yhteistyö- ja riippuvuussuhde sosiaalisena ilmiönä. Sisämaa ja rannikko Pohjois-Suomen rautakauden löytöjen ja kohteiden valossa” noin viikon mittaisen kaivauksen Suomussalmen Heinisaaren rautakautisella löytöpaikalla aikavälillä 3.–7.8.2015. Kohde on löytynyt paikallisen metallinilmaisin Harrastajan toimesta joulukuussa 2014 ja kenttätöiden tavoitteena oli tarkastella metallinilmaisinlöytöihin liittyvän kohteen luonnetta sekä täsmentää ajoitusta. Kaivauksen aikana alueella avattiin kaksi suurempaa kaivausalueita sekä kaksi pienempää koekaivantoa. Tutkimuksen tuloksena Heinisaaren länsirannalla voidaan todeta olleen jokseenkin ehjänä säilynyt ja todennäköisesti vuoden 1000 jKr. paikalle ajoittuva polttohauta. Palanutta ihmisluuta talletettiin pienialaisen hautarakenteen alueelta ja sen ympäriltä kaiken kaikkiaan 430 grammaa. Luuaineiston lisäksi polttohautaan on kuulunut hopeinen hevosenkenkäsolki, kolme hopearahaa, pronssinen hela, kaksi kirvestä, kaksi keihästä, tulusrauta ja veitsi. Suomussalmelta tunnetaan entuudestaan runsaasti myöhäisrautakautisia kohteita sekä löytöpaikkoja ja Heinisaassa tutkittu polttohauta näyttää edelleen vankistavan alueen merkitystä kyseisen aikakauden osalta.

SISÄLLYSLUETTELO

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT.....	1
KARTTAOTTEET	2
1. JOHDANTO.....	4
2. KOHTEEN KUVAUS.....	5
2.1. Metallinilmaisinelöydöt	8
2.2. Muinaisjäännösympäristö	11
3. KAIVAUS- JA DOKUMENTAATIOMENETELMÄT.....	13
4. KAIVAUKSEN KULKU JA HAVAINNOT	14
4.1. Kaivausalue 1.....	16
4.1.1. Kaivausalueen 1 löydöt.....	20
4.2. Kaivausalue 2.....	24
2.2.1. Kaivausalueen 2 löydöt	26
4.3. Koeoja 1	27
4.4. Koeruutu 1.....	28
5. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	28
6. BIBLIOGRAFIA.....	31
7. KARTTALUETTELO.....	32
8. KUVALUETTELO	33
9. KARTAT	35

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT

Kunta:	Suomussalmi
Tutkimusalue:	Heinisaari (777010258)
Tutkimuksen laatu:	Kaivaus
Kohteen ajoitus:	Rautakautinen
Kohteen tyyppi:	Hautapaikka
Peruskarttalehti:	442208 B3 Alajärvi
Koordinaatit:	x=7204250,101, y=586092,986, z=201,139
Maanomistajat:	Metsähallitus/Suomen valtio
Tutkimuslupa:	MV/35/05.04.01.02/2015
Tutkimuslaitos:	Oulun yliopiston arkeologian oppiaine
Tutkija:	Ville Hakamäki, FM
Ajankohta:	3–7.8.2015
Löydöt:	KM 40555:1–134
Kuvat:	Digikuvat: 43 kuvaa (Oulun yliopiston arkeologian laboratorio)
Aiemmat tutkimukset:	Hakamäki 2015, tarkastus
Aiemmat löydöt:	KM 40337:1–4
Raportin sivumäärä:	42
Alkuperäisen raportin säilytyspaikka:	Oulun yliopiston arkeologian laboratorio
Kopiot:	Museoviraston arkisto, Kainuun Museo, Metsähallitus

Kansilehden kuva: Heinisaaren polttohautaa kaivetaan esiin. Kuva: V. Hakamäki.

1. JOHDANTO

Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti Suomussalmen Heinisaassa viiden päivän mittaisen kaivauksen loppukesällä 2015. Tutkimus suoritettiin Petri Anttosen 2.12.2014 löytämän myöhäisrautakautisen esineistön, kahden hopearahan, keihään ja kirveen, johdosta elokuun 3.–7. päivinä. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää kohteen luonnetta, erityisesti esineistön liittymistä mahdolliseen polttohautaan, johon Heinisaaren sijainnin ja metallinilmaisimella paikannettu materiaalin katsottiin mahdollisesti viittaavan. Lisäksi tutkimuksella pyrittiin täsmentämään kohteen ajoitusta, sillä vaikka esineistön perusteella kohdetta voitiin varovaisesti pitää noin vuoden 1000 paikkeille sijoittuvana, ei typologiaan ja raha-ajoiuksiin liittyviä ongelmia voitu sivuuttaa.

Tutkimus toteutettiin osana Oulun yliopiston arkeologian oppiaineessa toimivan ja Koneen säätiön rahoittaman ”Yhteisöjen keskinäinen yhteistyö- ja riippuvuussuhde sosiaalisena ilmiönä: Sisämaa ja rannikko Pohjois-Suomen rautakauden löytöjen ja kohteiden valossa” -tutkimushanketta. Kaivauskalusto sekä mittalaitteet saatiin käyttöön Oulun yliopiston arkeologian oppiaineelta. Konservointi tapahtui konservaattori Jari Heinosen toimesta arkeologian laboratoriossa, jossa myös löytöjen säilytys, dokumentointi ja luettelointi toteutettiin. Oulusta Suomussalmelle siirryttiin varhain 3. päivän aamuna AVIS-autovuokraamosta hankitulla minibussilla siten, että kenttätyöt päästiin aloittamaan jo kyseisen päivän aikana. Majoittuminen tapahtui Suomussalmen lukion asuntolasta vuokratessa kolmiossa. Kohteen saavuttamiseksi tarvittava soutuvene vuokrattiin Kainuun Kuutamokeikoilta. Kaivauksen henkilöstö muodostui kolmesta tutkimushankkeen varoin palkatusta kaivajasta (fil. yo.:t Marita Ruotsalainen, Jasmin Ruotsalainen ja Hanna-Leena Puolakka) sekä tutkimusavustajasta (FM Aki Hakonen). Samalla kokoonpanolla suoritettiin myös valtaosa jälkitöistä. Kaivausta johti Oulun yliopiston tohtorikoulutettava Ville Hakamäki.

Oulussa, 10.2.2016

Ville Hakamäki,
kaivauksen johtaja

2. KOHTEEN KUVAUS

Kohde sijaitsee Heinisaari -nimisessä, pinta-alaltaan noin viiden hehtaarin kokoisessa saarella Suomussalmen Alajärven kylän Mikkoslahdessa (Kuva 1). Saarta ympäröivä Mikkoslahti kuuluu Kiantajärven vesistöön, joskin se on hieman liki 50 km koilliseen yltävän pääväylän ulkopuolella. Kohteen eteläpuolella sijaitsevaan Ämmänsaaren keskustaajamaan on Heinisaaresta linnuntietä noin 8,8 km ja maanteitä pitkin taitettuna noin 12 km matka. Suomussalmen kirkonkylä puolestaan sijaitsee kohteesta käsin noin 10 km kaakkoon. Kohde on tavoitettavissa valtatie 5:ltä erkanevaa Kokkotaipaleentietä sekä sen varrelta alkavaa ja karkeasti kohdetta vastapäätä olevalle venevalkamalle johtavaa pistotietä pitkin. Täältä kohteen saavuttamiseksi vaadittava vesistön ylitys on noin 200 m.

Kuva 1. Heinisaari kuvattuna Heinisalmen venevalkamalta käsin (V. Hakamäki).

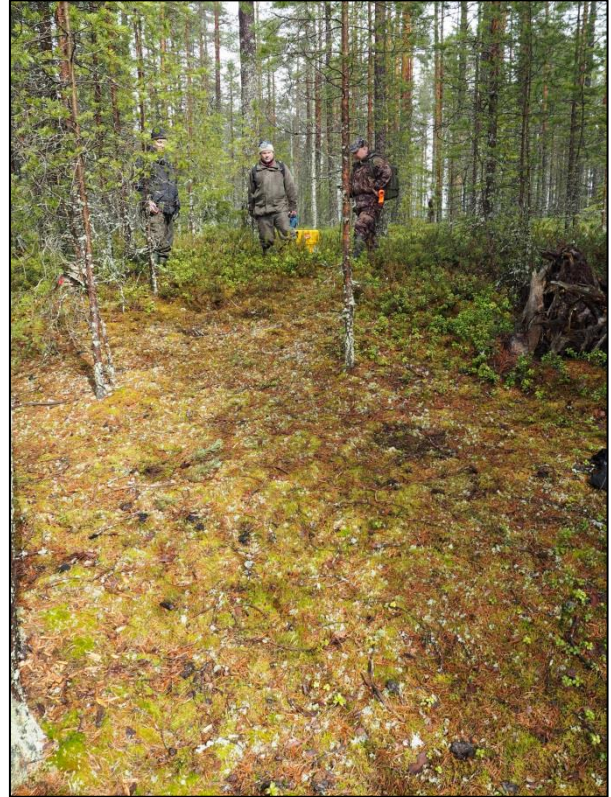
Tutkittu kohde on löydettävissä saaren länsireunalta jossa se rajautuu varsin pienialaisesti. Metallinilmaisimella paikannetut esineet on kaivettu esiin halkaisijaltaan noin viiden metrin laajuiselta alueelta rantaa kohti viettävästä loivasta rinteestä sekä sen yläpuoliselta, hieman tasaisemmasta kohdasta (Kuvat 2 ja 3, Kartta 1). Alueen kasvillisuus koostuu pääasiallisesti keski-ikäisestä mäntykankaasta, joskin saarella on myös runsaasti kelottunutta ja iäkstä puustoa. Rantaa kohden tullessa on nähtävissä myös jonkin verran lehtipuita. Monet alueen puista on kaulattu, mikä saattaa liittyä alueella harjoitettuun tervanpoltoon. Lisäksi siellä täällä Heinisaaren rannoilla on maastossa nähtävissä vanhoja nuotio- ja muita leiripaikkoja, joiden ikä tuskin on muutamaa vuosikymmentä enempää. Säännöstelystä johtuen saarta ympäröivien vesien pinnankorkeus vaihtelee jonkin verran vuodenajasta riippuen, mutta esineiden löytöpaikkaa

rantavoimat eivät ole vahingoittaneet. Kaivaushetkellä löytöpaikan ja rantaviivan välinen etäisyys oli noin 12 metriä.

Kuva 2 (yllä). Heinisaaren metallinilmainsineistön löytöpaikka kuvattuna länteen (V. Hakamäki).

Kuva 3. Heinisaaren metallinilmainsineistön löytöpaikka kuvattuna itään (V. Hakamäki).

Saaren lounaispuolella sijaitsevasta ja noin 100 m päähän vastarannalla sijaitsevaan niemeen jatkuvasta matalikosta päätellen lienee mahdollista, että saari on ollut rautakauden lopulla yhteydessä mantereeseen. Koska sisämaan vesistöjen kehitystä tunnetaan huomattavasti rannikkoa huonommin, on myös Heinisaaren ja Mikkoslahden vesistöhistoriaan kuitenkin vaikea ottaa kantaa. Mikkoslahden seutu on nähtävissä monissa vanhoissa kartoissa¹ alkaen Claes Claessonin lääninkartasta vuodelta 1650. Tämän jälkeen alue on kuvattuna muun muassa vuosien 1718 ja 1822 rajakartoissa sekä 1863 yleiskartassa, joista ainoastaan viimeiseksi mainitussa Heinisaaren kohdalle on merkitty mantereesta irrallaan oleva nimetön saari (Kuvat 4 ja 5). Saaren merkitsemättä jättäminen monissa näissä vanhoissa kartoissa saattaa johtua saaren pienestä koosta ja vähäisestä merkityksestä – esimerkiksi Suomussalmen Ämmänsaaren edustalla oleva Vanha Kirkkosaari, jota on käytetty hautausmaana jo 1600-luvulla, on nähtävissä lähes kaikissa vanhoissa kartoissa.

¹ Tätä raporttia varten vanhat kartat on haettu osoitteesta: <http://www.vanhakartta.fi/historialliset-kartat>.

Kuva 4. Suomussalmi kuvattuna Claes Claessonin vuoden 1650 lääninkartassa. Tutkimusalue merkitty ympyrällä.

Kuva 5. Alue kuvattuna vuoden 1863 yleiskartassa. Tutkimusalue merkitty ympyrällä.

Asutusta näille vanhoille kartoille Heinisaareen tai aivan sen välittömään läheisyyteen ei ole merkitty, joskin vuoden 1973 maastokartassa alueelle on merkitty asuinrakennus, jonka jäänteet ovat yhä nähtävissä maastossa ja joka kohteen löytäneen Petri Anttosen mukaan on ollut ilmeisesti käytössä kesämökinä. Kesämökin raunion lisäksi saarella on nähtävissä kaksi tervahautaa, joista toinen sijaitsee noin 85 m toinen arviolta 150 m tutkitun kohteen luoteispuolelta. Muinaisjäännösrekisterissä Heinisaareen on merkitty kivikautinen asuinpaikka, josta kertovat löydöt, taltan kappale sekä mahdollinen hioin (KM 22526: 1–2) sekä kvartsi-iskokset (KM 33069) on kerätty harrastaja-arkeologien toimesta vuosina 1984 ja 2001. Näiden tarkka löytöpaikka ei ole tiedossa, joskin näyttää vähintään mahdolliselta, että nämä olisivat saaren itärannalta, jossa myös keväällä 2015 suoritetun tarkastuskäynnin² yhteydessä oli nähtävissä joitain kvartsi-iskoksia. Kaivauksen aikana hiekkaranta oli veden vallassa, eikä kivikautisen toiminnan lisähavainnointi ollut mahdollista.

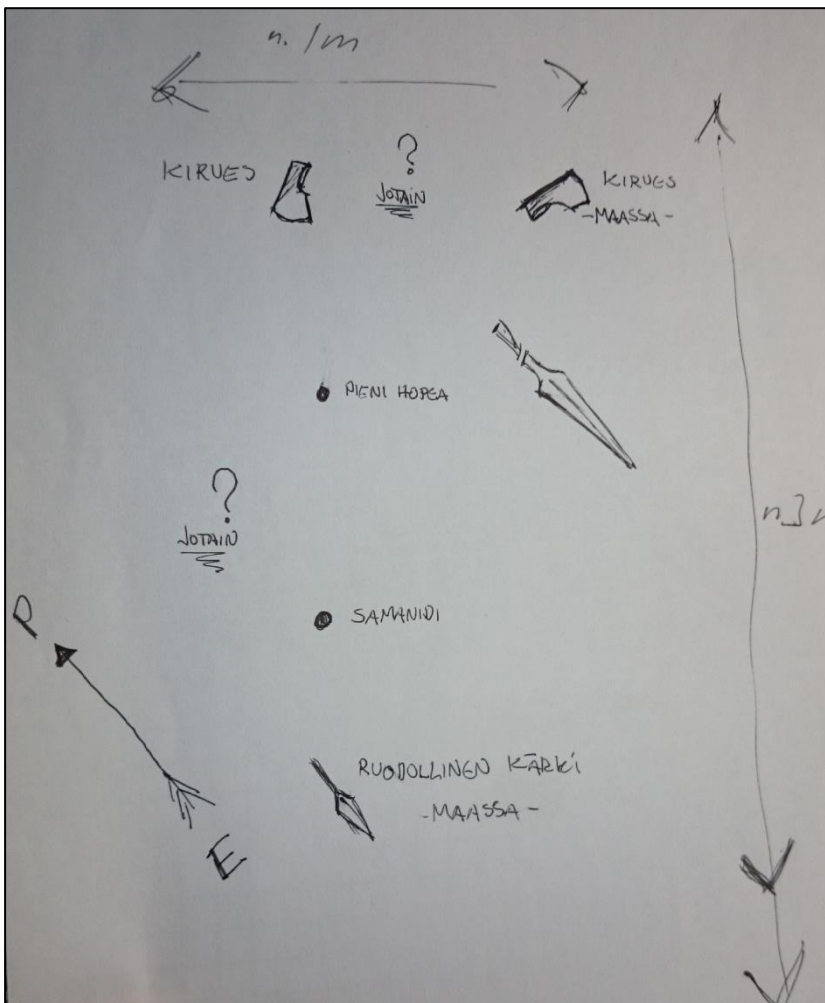
2.1. Metallinilmaisinelöydöt

Petri Anttosen Heinisaaresta löytämä myöhäisrautakautinen esineistö koostuu kahdesta hopeisesta rahasta sekä rautaisesta keihäänkärjestä ja partakirveen terästä (KM 40337:1–4), jotka kaikki olivat löydettyinä välittömästi sammalen alla, halkaisijaltaan noin 5 m laajuisella alueella. Maasta poistettujen esineiden lisäksi löytöhetkellä Anttonen jätti paikalleen toisen partakirveen sekä toisen, hieman kevytrakenteisemmän keihäänkärjen, jotka kuitenkin valokuvasi ennen uudelleen peittämistä. Lisäksi alueelle jäi metallisignaaleja, joihin löytäjä ei kajonnut. Esineet maasta poistettuaan Anttonen merkitsi näiden esineiden sijoittumisen ja orientaation maastoon, mikä helpotti metallinilmaisinesineistön paikkatiedon dokumentoinnissa. Lisäksi hän merkitsi löydöt luonnostelemallensa kartalle (kuva 6).

Hopearahoista suurempi (KM 40377:1) on myöhäinen Samanidi ja se sijoittuu todennäköisimmin Mansur I:n (Mansur ibn Nuh) hallintakaudelle (961–976). Näin ollen kolikon lyöntiajankohta liikkuu vuosien 968 ja 969 paikkeilla. Toinen kolikoista (KM 40337:3) on jonkin verran pienempi ja alkuperältään läntinen. Raha ajoittuu vuoden 1000 tienoolle, joskaan varmaa ajoitusta ei tunneta. Kolikon on yhdistetty Otto III:n kaudelle (983–1002), joskin uusimpien tutkimusten valossa

² Hakamäki 2015a.

kyseisen rahan on myös esitetty olevan anonyymisti Ulmissa lyöty.³ Kummassakin rahassa on toiselta puolen iskemällä puhkaistu reikä (Kuva 7).

Kuva 6 (yllä vasemmalla). Kohteen löytäneen Petri Antosen luonnosteleva kartta, josta käy ilmi metallinilmaisnlöytöjen sijoittuminen ja orientaatio alueella (P. Anttonen).

Kuva 7. Metallinilmaisnlöytöinä joulukuussa 2014 talletetut kaksi hopearahaa. Yllä itäinen ja alla läntinen raha kuvattuna kummaltakin puolen (V. Hakamäki).

Keihäänkärki (KM 40337:3) on kookas ja siinä on varsin leveä, alaosaan tultaessa jyrkkään kulmaan päättyvä lehti sekä verrattain pitkä putki, jonka ala-osassa on nähtävissä reikä (Kuva 8). Keihäs oli löydettyäessä yhtenä kappaleena, mutta putkessa olleen voimakkaan korroosion vuoksi ase- kiinnitysosasta on myöhemmin irronnut noin 15 cm mittainen pala. Muotonsa perusteella keihäs lienee lähinnä Petersenin M-tyyppiä, ajoittuen näin 1000-luvun alkuun tai hieman sitä

³ Tiedot rahoista on saatu Kansallismuseon rahakammioista sekä Turun yliopiston tutkijalta Jani Oravisjärveltä.

nuoremmaksi.⁴ Tämän kaltaisia keihäitä tunnetaan varsin yleisesti Suomessa ja sen lähialueilla. Nykyisen Suomen alueelta niitä tunnetaan pääasiallisesti varsin rajatulta alueelta Varsinais-Suomesta, Satakunnasta ja Hämeestä.⁵

Maasta poistettu partakirveen terä (KM 40337:4) on korvakkeeton ja sen selkä on suorahko (Kuva 9). Löydettyessä kirveen silmässä oli runsaasti orgaanista ainesta sekä rautainen kiila, joka epäilemättä liittyy esineen varttamiseen. Kyseessä on nähtävästi virolaisten partakirveiden⁶ suoraselkäinen muoto.⁷ Tämänkaltaisia kirveitä tunnetaan pääasiallisesti Varsinais-Suomen, Satakunnan, Hämeen ja luovutetun Karjalan alueilta ja näiden löytöjen perusteella kyseisen kirvesmuodon katsotaan ajoittuvan Viikinkiajan alkupuolelle, joskin se on ilmeisesti ollut käytössä vielä 1000-luvullakin.⁸

Kuva 8 (yllä). Metallinilmaisinlöytönä joulukuussa 2014 talletettu keihään kärki (V. Hakamäki).

Kuva 9. Metallinilmaisinlöytönä joulukuussa 2014 talletettu kirveen terä (V. Hakamäki).

⁴ Petersen 1919:35.

⁵ Creutz 2003: 87, Fig. 7:5.

⁶ Helena Wuolijoen tyyppittelyn mukainen nimitys. Muissa yhteyksissä näitä kirveitä nimitetään myös Suomalais-Venäläisiksi partakirveiksi (esim. Taavitsainen 1990:193).

⁷ Wuolijoki 1972: 9–11, Kuvat 6–9.

⁸ Wuolijoki 1972: 7–11, Kartta 2.

2.2. Muinaisjäännösympäristö

Myöhäisrautakautisten kohteiden verrattain suuren lukumäärän vuoksi Suomussalmi on jo pitkään erottunut muusta Pohjois-Suomesta. Erilaisia tälle aikakaudelle ajoittuvia kohteita sekä irtolöytöjä on paikannettu kunnan alueelta noin 40 kappaletta ja esimerkiksi ainoat Pohjois-Suomen myöhäisrautakautiset polttohaudat tunnettiin aivan viimevuosiin saakka Suomussalmen kunnan alueelta.⁹ Valtaosa myöhäiselle rautakaudelle ajoittuvista muinaisjäännöksistä on löydetty Suomussalmen nykyisen keskustaajaman lähistöltä, mutta myös muun muassa kunnan pohjoisosassa olevan Juntusrannan alueelta tunnetaan verrattain runsaasti kohteita. Pääasiallisesti viimevuosina paikannettujen löytöjen valossa näyttää siltä, että myöhäisrautakautista ja varhaiskeskiaikaista toimintaa on ollut verrattain runsaasti myös Mikkoslahden ympäristöstä, joskin vesistön rannoilta ja saarista tunnetaan myös kivikautisia ja historialliselle ajalle sijoittuvia muinaisjäännöksiä (Kuva 10).

Muinaisjäännösten lukumäärän puolesta Mikkoslahden saarista kaikista runsain on noin 1,6 km Heinisaaren kaakkoispuolella sijaitseva Oravisaari, josta tunnetaan niin kivikauteen ja historialliseen aikaan, kuin myös mahdollisesti rautakauteen viittaavia löytöjä. Kivikautiseen toimintaan viittaavia kvartsi-iskoksia sekä kiviesineitä (KM 22518, KM 22517, KM 22519, KM 22520, KM 23842 ja KM 33071) on löydetty sekä saaren länsi- että itäreunoilta, lähinnä matalan veden aikana kuivana olleilta hiekkarannoilta.¹⁰ Lisäksi saaren eteläpuolelta on löydetty rautainen veitsi (KM 33071).¹¹ Oravisaarella on suoritettu myös arkeologisia kaivauksia vuonna 1984. Tuolloin Matti Huurre tutki saaren länsireunalla olevia kiviröykkiöitä.¹² Tutkimuksen tuloksena röykkiöt voitiin tunnistaa historiallisen ajan kiukaiksi. Noin 1,4 km Heinisaaresta itään olevassa Vehmassaaresta¹³ on niin ikään löydetty kivikautiseen asutukseen viittaavaa esineistöä (KM 20745:1-3 ja KM 33070), mutta myös rautakaudelle ajoittuva kirveen terä (KM 21988) sekä hevosenkenkäsolki (KM 33070). Vehmassaaren ympäristöstä on löydettävissä myös muita kivikautisia asuinpaikkoja.¹⁴

⁹ Esim. Huurre 1983: 387–395; 1986:130–134.

¹⁰ Kohteet: Oravissalmi (mj. 777010251); Oravisaari, Saunakaarre (mj. 777010252); Oravisaari W (mj. 777010250); Oravisaari N (777010253)

¹¹ Kohde: Oravisaari W (ks. yllä).

¹² Kohde: Oravisaari (mj. 777010083).

¹³ Kohde: Vehmassaari (mj. 777010145).

¹⁴ Kohteet: Oraviniemen saaret (mj. 777010144) ja Myllypuro S (mj. 777010254).

Heinisaarta lähinnä olevat muinaisjännökset sijoittuvat Saaren pohjois- ja koillispuolisiin saariin sekä noin 800–900 m kohteen luoteispuolella sijaitsevien Märännönlahden ja Kolmikannaniemen alueille. Halkaisijaltaan vain noin 30 m olevassa ja noin 350 m Heinisaaren pohjoiskärjestä koilliseen sijaitsevassa Venäläissaarella¹⁵ ovat kolme painumaa ovat perimätiedon mukaan vanhoja hautoja. Saaresta on lisäksi löytynyt ajoitukseltaan epäselvä rautaveitsi (KM 23845). Kohteen pohjoispuolella sijaitsevista Airikaisesta ja Haahtisaaresta¹⁶ on niin ikään talletettu irtolöytöinä kvartsi-iskoksia ja muita kivikauten viittaavia asuinpaikkalöytöjä (KM 22522, KM 22523 ja KM 33065).

Kuva 10. Heinisaari (merkitty tähdellä) ja muita Mikkoslahden muinaisjännöksiä. Rautakautiset kohteet ja löytöpaikat on merkitty punaisella pisteellä (V. Hakamäki).

¹⁵ Kohde: Venäläissaari (Mikkoslahti) (mj. 777010255).

¹⁶ Kohteet: Airikainen (mj. 777010256) ja Haahtisaari (mj. 777010257).

Myöhäiselle rautakaudelle ja/tai varhaiselle historialliselle ajalle sijoittuvaa aineistoa on löydetty erityisesti Mikkoslahden luoteisreunalta. Täällä selvästi rautakaudelle ajoittuvia ovat Iso Märäntö ja Märännönkangas, joista ensiksi mainitusta on kesällä 2015 kaivauksissa paikannettu ilmeisesti myöhäisrautakautinen polttohauta sekä runsaasti siihen liittyvää esineistöä.¹⁷ Märännönkankaalta puolestaan on löytynyt kesällä 2015 myöhäiselle rautakaudelle niin ikään ajoittuva korvalusikka, sekä heti sammalen alla näkyviä tulen pidon merkkejä ja palanutta luuta.¹⁸ Kolmikannanniemeltä sekä Märännönlahdelta¹⁹ puolestaan on löydetty runsaasti erilaisia pronssiesineen kappaleita, kirveen teriä ja muuta esineistöä (KM 33072, KM 40332:1-5 ja KM 40331:1-4). Näiden kohteiden ikä on toistaiseksi selvittämättä, mutta otettaessa huomioon läheiset rautakautiset kohteet, sekä löytöjen joukossa ollut pronssipelti, jota yleensä pidetään merkinä 1600-lukua edeltävästä asutuksesta²⁰, on näidenkin ajoitusta ainakin jossain määrin syytä pitää verrattain varhaisena. Kolmikannanniemeä vastapäätä olevasta Rypönniemestä²¹ tunnetaan kivikautinen asuinpaikka.

3. KAIVAUUS- JA DOKUMENTAATIOMENETELMÄT

Heinisaaren kaivaus toteutettiin teknisenä tasokaivauksena. Maata poistettiin pääasiallisesti viiden senttimetrin paksuisina kerroksina kunnes puhdas ja löydötön hiekka saatiin esiin. Pääasiallisena työvälineenä käytettiin kaivauslastoja, mutta myös lusikoita, hammaslääkäri-instrumenttejä ja muita hienokaivausvälineitä hyödynnettiin muun muassa hauraiden esineiden sekä havaitun hautarakenteen esiin kaivamisessa. Aikataulullisista syistä kaivauksen loppupuolella maata poistettiin paikoitellen myös lapioin. Myös kaivausalueiden pintamaan poistossa käytettiin avuksi lapioita, joilla turve ja aluskasvillisuus poistettiin noin 50 x 50 cm mattoina. Irrotetut sammalmatot tarkastettiin Garrettin Pro-pointer-metallinilmaisimella mahdollisesti juurten ja turpeen sekaan tarttuneiden pienten metalliesineiden talteen saamiseksi. Tämän lisäksi kaikki kaivausalueilta poistettu maa seulottiin. Tutkimuksen päätteeksi kaivausalueet ja koekaivannot peitettiin ja maisemoitiin asianmukaisesti.

¹⁷ Suullinen tiedonanto, Vanhatalo 2015.

¹⁸ Hakamäki 2015b.

¹⁹ Kohteet: Kolmikannanniemi (mj. 1000025084) ja Märännönlahti (mj. 1000014317).

²⁰ Esim. Carpelan 2003: 76; Okkonen 2007.

²¹ Kohde: Rypönniemi (mj. 777010188).

Kaivauksen aikana suoritettavat mittaus- ja kartoitustoimenpiteet, jotka kattoivat löytöjen paikkatiedon taltioinnin, kaivausalueiden dokumentoinnin sekä ympäristön sekä alueen topografian kartoittaminen toteutettiin Oulun yliopiston takymetrillä. Takymetrin asemoimiseksi käytettiin jo keväällä tehdyn tarkastuskäynnin yhteydessä mitattuja ja maastoon puupaaluilla merkittyjä kiintopisteitä (Taulukko 1)²²:

kp	x	y	z
1	7204258.253	586101.625	201.588
2	7204270.314	586097.703	201.751
3	7204241.910	586090.785	200.075

Taulukko 1. Kaivauksen aikana käytetyt kiintopisteet (kp).

Kaivauksen aikana havaitut löydöt talletettiin vaadittavia kenttäkonservointitoimenpiteitä noudattaen. Palaneet luut talletettiin minigrip-pusseihin ja levintä mitattiin takymetrillä. Pääsääntöisesti luulöytöjen paikkatieto pyrittiin dokumentoimaan yksilötasolla, mutta luumäärien kasvaessa nopeasti polttohaudan alueella, tästä jouduttiin poikkeamaan siten, että halkaisijaltaan 5 cm alueella olleet luulöydöt dokumentoitiin samalle pistenumerolle ja siten samoille koordinaateille. Muihin löytöihin liittyvä paikkatieto puolestaan talletettiin poikkeuksetta yksilöllisesti. Metalliesineet poistettiin maasta varovasti, toisinaan ”maapaakuissa” ja säilöttiin mahdollisimman edullisissa olosuhteissa happovapaaseen paperiin ja joko minigrip-pussiin tai kelmuun säilötyinä. Kentällä metalliesineitä säilytettiin kylmälaukussa, josta ne päivän päätteeksi siirrettiin majoitustilan jääkaappiin.

Kaivauksen jälkityöt suoritettiin Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen tiloissa, pääasiallisesti arkeologian laboratoriossa, jossa myös löytöjen säilytys ja dokumentointi tapahtuivat. Jälkityöt toteutettiin suurelta osin kenttätöihin osallistuneen henkilöstön voimin. Löytöjen konservoinnin suoritti arkeologian laboratorion tutkimusteknikko Jari Heinonen.

4. KAIVAUKSEN KULKU JA HAVAINNOT

Kaivauksen aikana esineistön löytöpaikalle avattiin kaksi suurempaa kaivausaluetta sekä kaksi pienempää koekaivantoa ja –kuoppaa (Kartta 2). Yhteenlaskettuna Heinisaaren kaivauksen yhteydessä tutkittiin noin 14m² alue. Koska maasta poistettu metallinilmaisinesineistö sekä myös

²² Kiintopisteet mitattiin RTK GPS-laitteella, jonka virhemarginaali on noin 1 cm.

kaivamattomat metallisignaalit oli löytöhetkellään merkitty maastoon ja kohteen tarkastuskäynnin yhteydessä löytöpaikkojen sijainti oli kartoitettu takymetrillä, ei kaivausalueiden sijoittelu tuottanut suuria ongelmia. Parhaaksi lähestymistavaksi katsottiin avata kaivausalue 1 kohtaan, josta kirves, keihäs ja läntinen hopearaha oli löydetty, mutta jossa yhä tiedettiin olevan ainakin yksi kirves sekä kokonaan kajoamattomia metallisignaaleja. Laajennoksen jälkeen kaivausalueen 1 lopulliseksi laajuudeksi saatiin noin 9 m². Laajuudeltaan noin 3 m² ollut kaivausalue 2 puolestaan avattiin kaivausalueen 1 länsipuolelle, paikalle josta Petri Anttonen oli joulukuussa 2012 kaivanut esiin itäisen rahan sekä paikalleen jättämänsä nuolenkärjen. Kaivauksen loppupuolella alueella avattiin vielä yksi kahden neliömetrin laajuinen koeoja, sekä yhden neliömetrin laajuinen koeruutu. Näillä pyrittiin varmistamaan myöhäisrautakautisen toiminnan levintää pääkaivausalueiden ulkopuolisilla alueilla (Kuva 11 ja Kartta 2).

Kuva 11. Kaivausalueet 1 ja 2, sekä koeoja 1 ja koeruutu 1 kaivauksen loppupuolella (V. Hakamäki).

4.1. Kaivausalue 1

Alueen kulmakoordinaatit:

x=7204252,751, y=586092,646, z=201,333

x=7204251,712, y=586093,106, z=201,439

x=7204246,994, y=586090,217, z=200,536

x=7204251,307, y=586092,123, z=201,246

x=7204252,087, y=586093,403, z=201,441

x=7204251,071, y=586093,85, z=201,327

x=7204247,795, y=586089,275, z=200,527

x=7204251,692, y=586091,766, z=201,245

Ensimmäiset merkit metallinilmaisinesineistöön liittyvästä myöhäisrautakautisesta ihmistoiminnasta havaittiin kaivausalueella 1 jo pintamaan poiston yhteydessä, kun sammalen alaisten juurten ja humuksen seassa tavattiin palaneen luun kappaleita sekä huuhtoutumiskerroksesta selvästi erottuvaa tummanharmaata likamaata (Kuva 12). Palaneet luut sijoittuivat kaivausalueen pohjoispäähän ja niiden levintä näytti alusta saakka varsin pienialaiselta (Kartta 3). Kaivauksen edetessä palaneiden luiden voitiin todeta rajoittuvan halkaisijaltaan noin 40–50 cm laajuiseksi ja muodoltaan lähinnä soikean muotoiselle alueelle kaivausalueen pohjoispäätyyn. Ainoastaan muutamia irtaimia luuta kerättiin talteen keskittymän eteläpuolisesta rinteestä, jonne ne ovat todennäköisesti päätyneet postdepositionaalisten prosessien tuloksena. Koska luuaineistosta voitiin jo kenttäolosuhteissa tunnistaa muun muassa ihmiselle kuuluvia hampaiden osia sekä yksi kokonainen niskanikama, voitiin kohde todeta varsin nopeasti todennäköisimmin myöhäiselle rautakaudelle ajoittuvaksi polttohaudaksi (Kuvat 13, 14 ja 15).

Kuva 12 (yllä). Palanutta luuta pintamaan poiston yhteydessä (V. Hakamäki).

Kuva 13. Kaivausalue 1 laajennoksineen. Polttohauta on nähtävissä ympyröidyllä alueella (V. Hakamäki)

Hautarakenne tutkittiin omana yksikkönään luita sormin ja pinsetein maasta poistaen. Suurempia, paikoilleen hajonneita luita otettiin talteen myös ns. ”maakakuissa”, sillä niiden puhdistaminen katsottiin otollisemmaksi laboratorio-olosuhteissa. Viimeiset hautaan kuuluneet luut havaittiin pääsääntöisesti noin 5 cm syvyydellä, joten vaikuttaa siltä, että polttohautaus on tehty maan pinnalle tai välittömästi sen alle. Kaiken kaikkiaan palanutta luuta talletettiin noin 430 grammaa. Koska luumateriaali sijoittui hyvin suppealle alueelle, lienee myös täysin mahdollista, että krematoitu vainaja on asetettu maahan jonkinlaisessa astiassa, tuohikääreessä tai säkissä, joskaan konkreettisia todisteita tästä ei kaivauksen aikana havaittu. Myös polttohautaan kuuluneen likamaan sijoittuminen näytti noudattelevan luiden levintää varsin tarkasti ja lienee näin tulkittavissa luiden mukana hautaan kulkeutuneeksi roviojätteeksi. Lähes kaikki polttohaudan maa-aines kerättiin talteen 2 litran minigrip-pusseihin myöhempää analyysiä varten.²³

Kuva 14. Polttohauta esiinkaivettuna (V. Hakamäki).

²³ Analyysi on tätä kirjoitettaessa vielä tekemättä. Näytteitä säilytetään Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa. Näytteiden käsittely tullaan teettämään Uumajan yliopiston ympäristöarkeologisessa laboratoriossa.

Kuva 15. Polttohaudan luita poistetaan (V. Hakamäki).

Polttohaudan esineistö on varsin runsas. Hautarakenteen sisäpuolella tai sen välittömässä läheisyydessä olleet kaivauksella talletetut esineet ovat: hopearaha, pronssihela, rautainen tulusrauta, rautainen veitsi sekä Anttosen maahan jättämä rautainen kirves. Kaivauksella talteen otettu hopearaha löytyi noin 80 cm polttohaudan eteläpuolelta. Pronssihela puolestaan löytyi hautarakenteen sisäpuolelta luiden seasta ollen näin ainut löytö, jota ei havaittu pintamaan poiston yhteydessä. Tulusrauta löytyi polttohaudan eteläpuolelta, noin 30 cm päästä ja veitsi noin 50 cm hautarakenteen lounaispuolelta. Maassa ollut kirves sijoittui noin 90 cm päähän polttohaudan itäpuolelle. Noin kahden metrin päästä polttohaudan eteläpuolelta otettiin lisäksi talteen hopeinen hevosenkenkäsolkki, joka löytöhetkellään oli väärin päin kääntyneenä ja näin mitä ilmeisimmin sekundaarisella paikalla ja rinnettä alas valuneena (Kartta 4). Myös joulukuussa 2014 Anttosen toimesta maasta poistetuista esineistä läntinen hopearaha, kirves ja keihäs ovat löytyneet välittömästi polttohaudan vierestä. Metallinilmaisinsöydön yhteydessä poistetuista esineistä läntinen raha on löytynyt noin metrin päästä haudan eteläpuolelta ja keihäs noin 1,4 metrin päästä haudan kaakkoispuolelta. Kirves on ollut hädin tuskin polttohaudan ulkopuolella,

noin 20 cm sen lounaispuolella (Kuva 16, Kartta 5). Kaivausalueen 1 löytöjä käsitellään tarkemmin tämän raportin luvussa 4.1.1.

Kuva 16. Kaivausalue 1 ennen polttohaudan täysin paljastaneen laajennoksen avaamista. Kaivauksen aikana paikannettu esineistö (pois lukien KM 40555:2 ja KM 40555: 3) on nähtävissä kuvassa *in situ*. Polttohauta on merkitty katkoviivalla (V. Hakamäki).

Kaikki kaivausalueella 1 havaitut ilmiöt ja löydöt olivat nähtävissä välittömästi sammalen ja siihen liittyneen orgaanisen aineksen poistamisen jälkeen pintamaan ja huuhtoutumiskerroksen rajapinnassa. Näin olleen polttohaudan sekä siihen liittyneen esineistön jälkeen maaperä jatkui suurelta osin luontaisena, kunnes steriili hiekka tuli näkyviin noin 15–20 cm syvyydellä (Kuvat 17 ja 18). Viimeistä tasoa tutkittiin vielä maakairalla mahdollisten rautakautta edeltävien käyttövaiheiden varalta. Mitään tähän viittaavaa ei kuitenkaan havaittu ja koska muiltakaan alueilta ei ollut havaittu kvartsi-iskoksia, palaneita kiviä tai mitään muuta pronssi- tai kivikautiseen käyttöön viittaavaa, katsottiin kaivausalue aiheelliseksi sulkea.

Kuva 17. Kaivausalue 1 tasossa 1 polttohaudan tutkimisen päätteeksi (V. Hakamäki).

Kuva 18. Kaivausalue 1 tasossa 2 (V. Hakamäki).

4.1.1. Kaivausalueen 1 löydöt

Hautarakenteen eteläpuoliselta rinteeltä talteen otettu hopeinen hevosenkenkäsolkki (KM 40555:1) on luettavissa ns. rullapäisten hevosenkenkäsolkien ryhmään (Kuvat 19–20). Halkaisijaltaan noin 78 mm oleva solki on varsin kookas ja hyvin maassa säilynyt. Soljen kehä on koristelematon ja halkaisijaltaan lähinnä kolmion muotoinen. Rullaksi muotoillut nupit puolestaan on koristeltu erilaisin piste- ja rengasaihein. Myös neulan kanta on koristeltu kutakuinkin vastaavin kuvion, joskin täällä on nähtävissä myös pistekolmio-aiheita. Ella Kivikosken mukaan rullapäisiä hevosenkenkäsolkia tunnetaan Suomesta noin 30 kappaletta²⁴, joskin tänä päivänä lukumäärä on todennäköisesti jonkin verran suurempi. Tämän kaltaisista soljista valtaosa on löydetty eteläisen

²⁴ Kivikoski 1973: Abb. 692.

Suomen alueelta, josta niitä tunnetaan muun muassa Euran Luistarin (KM 22346: 515, KM 23183: 29, 142 and 673) ja Köyliön Vanhankartanon (KM 8723:944 and 968) kalmistoista, joskin lukumäärällisesti eniten rullapäisiä solkia on saatu niin sanotusta Mömmölän aarrelöydöstä johon tämän kaltaisia solkia kuuluu seitsemän kappaletta (KM 16285). Pohjois-Suomesta jokseenkin samankaltainen, joskin myös kehäosaltaan koristeltu, solki on löydetty Inarin Niipijoelta (KM 5597: 1). Rullapäisten hopeisten hevosenkenkäsolkien katsotaan ajoittuvan pääasiallisesti 1000-luvulle.²⁵

Kuva 19. Hevosenkenkäsolki (KM 40555:1) *in situ* (V. Hakamäki).

Kuva 20. Hevosenkenkäsolki (KM 40555:1) puhdistettuna (V. Hakamäki).

Kaivauksen yhteydessä paikannettu hopearaha (KM 40555:2) on Knut Suuren lyöttämä penninki (Kuvat 21–23). Kolikon toisella puolella on hahmotettavissa vasemmalle katsovan, kruunupäisen ja viittaan pukeutuneen henkilön sivuprofiili sekä teksti +CNVT REX ANGLOR-. Toisella puolella puolestaan on nähtävissä risti sekä sitä ympäröivä, pahoin kulunut teksti, josta on erotettavissa jotain kirjaimia. Knut suuren hallintokausi ajoittuu 1018 ja 1035 väliseen aikaan ja Heinisaaresta löydetyt kolikko on todennäköisesti lyöty 1017–1023.

²⁵ Esim. Salmo 1956: 74–75.

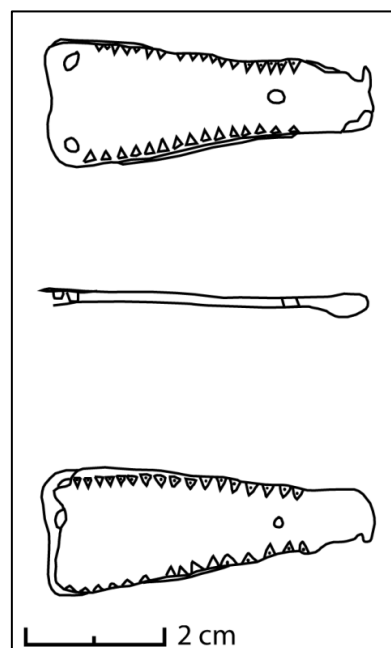
Kuvat 21–23 (vasemmalta oikealle). Kolikko (KM 40555:2) kuvattuna *in situ* sekä sekä puhdistettuna (Kuva 21: V. Hakamäki, Kuvat 22 ja 23 Jari Heinonen).

Polttohaudasta löydetty pronssiesine on hihnan pätehela (KM 40555:3). Muodoltaan esine muistuttaa lähinnä pitkänomaista kolmiota. Hela on valmistettu pronssilevystä kaksikerroin taittamalla. Taitosta sitoo kolme niittiä, joista kaksi sijaitsee esineen kannassa ja yksi kärjen tuntumassa. Helan molemmin puolin on nähtävissä reunoja pituussuunnassa myötäilevä kolmioleimojen ketju. Vastaavia tai Heinisaaren esinettä muotokieleltään muistuttavia päteheloja on löydetty Suomesta runsaasti ja näiden löytöjen perusteella niiden katsotaan kuuluvan pääasiallisesti 1000-luvulle.²⁶

Kuva 24 (yllä). Hihnan pätehela (KM 40555:3) *in situ* (V. Hakamäki).

Kuva 25. Piirros josta käy ilmi helan koristelu (M. Ruotsalainen).

²⁶ Kivikoski 1973: Abb. 894; Lehtosalo-Hilander 1982: 152.

Polttohaudan itäpuolelta löydetty kirveen terä (KM 40555:4) muistuttaa muodoltaan Petri Anttosen joulukuussa 2014 maasta poistamaa ja sijaintinsa puolesta lähempänä hautarakennetta ollutta kirvestä, joskaan aivan samankaltaisista esineistä ei voida puhua. Kyseessä on todennäköisesti suoraselkäinen suomalais-venäläinen partakirves, mutta poiketen Anttosen maasta poistamasta tässä on ollut korvakkeet, joista ainoastaan toinen on yhä paikallaan (Kuvat 26 ja 27). Kirves ajoittunee metallinilmaisimella löydetyn tavoin viikinkiajan alusta 1000-luvulle. Ruodollinen rautaveitsi (KM40555: 5) on muodoltaan varsin kapea ja sen hamara kaartuu kärkeä kohti tultaessa loivasti alaspäin (Kuvat 28 ja 29). Esine on voimakkaasti korrodoitunut. Tulusrauta (KM 40555:6) puolestaan on litteä ja muodoltaan soikea (Kuvat 30 ja 31). Pahasti ruostunut esine on muotoa, jota tunnetaan ainakin ristiretkiajan kalmistoista²⁷, mutta kyseinen tyyppi lienee ollut käytössä myös edeltävinä kausina.

Kuva 26. Kaivauslöytönä saatu kirves (KM 40555:4) *in situ* (V. Hakamäki).

Kuva 27. Kirves konservoituna (M. Ruotsalainen).

Kuva 28. Veitsi (KM 40555:5) *in situ* (V. Hakamäki).

Kuva 29. Veitsi konservoituna (M. Ruotsalainen).

²⁷ Kivikoski 1973:1250.

Kuva 30. Tulusrauta (KM 40555: 6) *in situ* (V. Hakamäki)

Kuva 31. Tulusrauta puhdistettuna (M. Ruotsalainen)

4.2. Kaivausalue 2

Alueen kulmakoordinaatit:

$x=7204247,94$, $y=586092,229$, $z=200,744$

$x=7204247,096$, $y=586093,337$, $z=200,737$

$x=7204245,949$, $y=586092,471$, $z=200,583$

$x=7204246,893$, $y=586091,332$, $z=200,595$

Koska joulukuun 2014 metallinilmaisnlöytö oli pitänyt sisällään myös liki viiden metrin päästä polttohaudan eteläpuolelta esiin kaivetun itäisen rahan sekä maahan jätetyn leveälehtisen nuolenkärjen, katsottiin myös näiden liittyminen kaivausalueen 1 polttohautaan tai mahdolliseen toiseen hautaukseen aiheelliseksi selvittää. Esineistön löytöpaikan ympärille rajattiin 1,5 x 1,5 m laajuinen nelikulmainen kaivausalue ja pintamaa poistettiin lapioin. Toisin kuin kaivausalueella 1, jossa palanutta luuta oli havaittavissa jo pintamaan poiston yhteydessä, mitään hautaa viittaavaa ei kaivausalueella 2 ollut nähtävissä. Kaiken orgaanisen aineksen poistamisen jälkeen kaivausalueella 2 oli nähtävissä harmaa huuhtoutumiskerros, sekä sen pinnassa Anttosen maahan jättämä rautainen kärki, mutta ei merkkejä toisesta polttohaudasta tai muista ihmisen aiheuttamista maaperän ilmiöistä (Kuva 32, Kartta 6). Myöskään kärjen ympärillä olevassa maassa ei ollut nähtävissä häiriöitä. Esine otettiin talteen ja kaivausalueen tutkimusta jatkettiin kunnes puhdas hiekka saatiin näkyviin ja kaivausalue suljettiin (Kuvat 33 ja 34).

Kuva 32. Kaivausalue 2 pintamaan poiston jälkeen. Ruodollinen keihäänkärki (KM 40555:132) on nähtävissä alueen keskellä (V. Hakamäki).

Kuva 33. Kaivausalue 2 tasossa 1 (V. Hakamäki).

Kuva 34. Kaivausalue 2 tasossa 3 (V. Hakamäki).

Kaivausalueen pohjoispuolella ollut tuulenskaato tarjosi havainnointimahdollisuudet kaivausalueen pohjoispuoliselle alueelle, sillä suurikokoisen kaatuneen puun juuret olivat nostaneet esiin runsaasti maa-ainesta. Kyseinen tuulenskaato tutkittiin perusteellisesti hiekkaa juurten välistä poistaen mitään polttohautaan tai muuhun esihistorialliseen toimintaa viittaavaa löytämättä. Näin ollen kaivausalueen 2 alueelta talteen otetut kärki ja itäinen hopearaha on tämän hetkisen tiedon

valossa tulkittava kuuluvaksi kaivausalueen 1 polttohautaan, josta ne ovat aikojen saatossa päätyneet rantatörmän juurelle.

4.2.1. Kaivausalueen 2 löydöt

Kaivausalueen 2 ainoana löytönä talteen saatu esine on loivan keskiharjallinen rautakärki (KM 40555:132). Muotonsa puolesta esine muistuttaa nuolenkärkeä, mutta on sellaiseksi varsin raskastekoinen. Pituudeltaan noin 250 mm ja painoltaan noin 130 g oleva esine soveltuneekin näin paremmin ruodollisen keihään kuin nuolen kärjeksi.²⁸ Kärki on lehden muotoinen ja sen levein kohta on lehden alaosassa. Ruoto on terään nähden varsin lyhyt (Kuvat 35 ja 36). Esineen ajoittaminen sellaisenaan on haasteellista, mutta otettaessa huomioon Heinisaaresta löydetyn muinaisesineistön yleinen ajoittuminen, voitaneen myös kaivausalueelta 2 löydetty kärki sijoittaa vuosien 900–1100 väliselle ajalle.

Kuva 35. Ruodollinen keihäs *in situ* (V. Hakamäki).

Kuva 36. Keihäs konservoituna (M. Ruotsalainen).

²⁸ Keihään- ja nuolenkärkien eroista ja luokitteluista, ks. Hiekkänen 1979: 3–4 ja siinä mainitut lähteet.

4.3. Koeoja 1

Alueen kulmakoordinaatit:

x=7204253,122, y=586092,996, z=201,423

x=7204252,79, y=586095,084, z=201,449

x=7204253,92, y=586093,515, z=201,441

x=7204253,122, y=586092,996, z=201,423

Koska polttohaudan osien jatkuminen kaivausalueen 1 koillispuolisille alueille pidettiin mahdollisena, katsottiin asian selvittämiseksi aiheelliseksi avata koeoja. Koeoja rajattiin noin puolen metrin päähän pääkaivausalueen koillispuolelle. Kooltaan noin 2x1 m kooltaan olleessa kaivannossa ei kuitenkaan havaittu palanutta luuta, esinelöytöjä tai ihmisen aikaan saamia maaperän ilmiöitä (Kuvat 37 ja 38). Mielenkiintoisena anomaliana muutoin täysin kivettömässä maassa havaittiin noin nyrkin kokoinen kvartsiittilohkare, joka sijaintinsa puolesta asettui noin 2,5 metriä polttohaudan koillispuolelle. Kvartsiittikappale saattaa jollain muotoa liittyä hautaukseen, mutta tämän pidemmälle meneviä tulkintoja ei tämän raportin yhteydessä ole mahdollista tehdä.

Kuva 37. Koeoja 1 pintamaan poiston jälkeen (V. Hakamäki).

Kuva 38. Koeoja 1 taso 3 (V. Hakamäki).

4.4. Koeruutu 1

Alueen kulmakoordinaatit:

x=7204253,659, y=586091,492, z=201,358

x=7204253,049, y=586092,255, z=201,363

x=7204252,928, y=586090,886, z=201,296

x=7204252,282, y=586091,642, z=201,284

Koeruudulla 1 pyrittiin selvittämään hautauksen osien jatkuminen kaivausalueen 1 luoteispuolelle. Yhden neliömetrin laajuisen koeruudun alueella ei kuitenkaan havaittu mitään merkkejä ihmistoiminnasta (Kuvat 39 ja 40).

Kuva 39. Koeruutu 1 pintamaan poiston jälkeen (V. Hakamäki).

Kuva 40. Koeruutu 1 taso 2 (V. Hakamäki).

5. JOHTOPÄÄTÖKSET

Noin viikon mittaisen kaivauksen perusteella Heinsaaresta joulukuussa 2014 löytynyt myöhäisrautakautinen esineistö näyttää liittyvän pienialaiseen polttohautaun, joka on perustettu saaren rantatörmän reunalle myöhäisellä rautakaudella. Esineiden perusteella haudan ajoitus liikkuneee todennäköisesti viikinkiajan ja ristiretkiajan taitteessa, todennäköisimmin jossain vuoden 1000 jKr. paikkeilla. Suomussalmelta entuudestaan tunnetuista myöhäisrautakautisista polttohautoista poiketen Heinisaaren hauta on säilynyt meidän päiviimme saakka varsin ehjänä, sillä vesistöjen säätelystä johtuva eroosio ei ole yltänyt rantatörmälle saakka. Myöskään kohteen löytäneen Petri Anttosen kaivamat kuopat eivät olleet vahingoittaneet varsinaista hautarakennetta, joskin osa hautaan kuuluneista esineistä olikin poistettu alkuperäisestä

kontekstistaan. Koska myös maasta ennen kaivauksia poistettujen esineiden löytöpaikat olivat tiedossa, voidaan hautarakenne esineistöineen rekonstruoida varsin luotettavasti (Kartta 5).

Tutkimuksen perusteella hauta rajautuu varsin suppealle alueelle rantatörmän päälle. Luuaineksesta valtaosa kerättiin talteen halkaisijaltaan vain noin puolen metrin laajuiselta alueelta. Alueen ulkopuolelle valuneet luut löytyivät pääsääntöisesti alaspäin viettävästä rinteestä, jonne ne ovat todennäköisesti päätyneet vasta maahan joutumisen jälkeen. Luiden tiiviistä levinnästä päätellen luut on saatettu asettaa maahan jonkinlaisessa tuohisessa, puisessa tai kankaisessa astiassa tai pussissa, joskaan tästä ei konkreettista todistusaineistoa saatukaan.

Löytöjen levintä suhteessa havaittuun hautarakenteeseen on kiinnostava. Vaikka polttohaudan luut sijoittuvat hyvin keskittyneesti suppealle alueelle, polttohautaamien kuulunutta esineistöä löydettiin jopa 4 metrin päästä hautarakenteesta (ks. luku 4.2.). Tässä esitetään kaksi mahdollista tulkintaa kyseiselle ilmiölle, joskin myös muut prosessit ovat saattaneet vaikuttaa esineiden sijaintiin.

1) Ainoastaan osa esineistä (ts. pronssihela, kirves, tulusrauta, veitsi sekä muut haudan läheisyydessä olleet artefaktit) on asetettu hautaan hautarituaalin yhteydessä, kun taas ruodollinen kärki ja itäinen hopearaha sekä mahdollisesti M-tyyppin keihäänkärki ja solki on tuotu paikalle myöhemmin vainajan kunnioittamiseksi.

2) Esineet on toisaalta saatettu asetella haudan päälle tavalla, joka on mahdollistanut niiden laajan postdepositionaalisen levinnän jo hautarituaalin aikana. Esineet on saatettu esimerkiksi asetella jonkinlaiseen telineeseen tai rakennelmaan, joka maaduttuaan on aiheuttanut esineiden putoamisen järveä kohti antavaan rinteeseen. Tämä selittäisi ainakin osittain myös sen miksi esineistö löytyi pääasiallisesti välittömästi sammalen alta ja myös sen miksi jotkin esineet, esimerkiksi hevosenkenkäsolki olivat selkeästi sekundäärisessä kontekstissa.

Toisaalta esineiden laaja levintä saattaa kertoa myös useampien saman ikäisten polttohautojen läsnäolosta alueella, joskaan näistä ei kaivauksen aikana saatu suoria viitteitä. Tämä saattaa tosin johtua siitä, ettei mahdollisten lisähautausten etsimiseen ollut kaivauksen rajallisen aikataulun vuoksi aikaa ja tutkimus keskittyi lähinnä kaivausalueella 1 havaitun hautarakenteen ja sen ympäristön tutkimiseen. On kuitenkin pidettävä mielessä, ettei viitteitä muista haudoista löytynyt myöskään joulukuussa 2014 tapahtuneen metallinilmaisintoiminnan tuloksena, vaan kaikki

havaitut metallisignaalit olivat tutkitulla alueella. Näin ollen näyttää ehkä todennäköisemmältä, että Heinisaaren länsirannalla havaittu polttohauta on yksittäinen.

Kohteen laajemman muinaisjäännösympäristön huomioon ottaen Heinisaarta ei kuitenkaan ole syytä pitää yksittäisenä – Mikkoslahden ja yleisemmin Suomussalmen alueelta tunnetaan useita hyvin samalla tavoin ajoittuvia kohteita ja löytöpaikkoja, joiden luonnollista jatkoa Heinisaari edustaa. Museoviraston koekaivausryhmän tutkimusten perusteella myös läheistä Ison Märännön kohdetta on syytä pitää vuoden 1000 paikkeille ajoittuvana polttohautana, mikä puolestaan on omiaan lisäämään alueen kiinnostavuutta ja herättämään uusia kysymyksiä alueen rautakautisesta asutuksesta. Kolmikannanniemen, Märännönlahden ja märännönsuon löytöpaikat tulevat myös selkeyttämään alueen historiaa rautakauden lopun ja keskiajan osalta, joskin näiden luonteen selvittäminen vaatii kenttätöitä.

6. BIBLIOGRAFIA

Carpelan, C. 2003. *Inarilaisten arkeologiset vaiheet*. Inari–Aanar: Inarin historia jääkaudesta nykypäivään, V.P. Lehtola (toim.): 28–95. Inarin kunta, Inari.

Creutz, Kristina. 2003. *Tension and Tradition: A Study of Late Iron Age Spearheads Around the Baltic Sea*. Theses and papers in archaeology N.S.A. 8. Tukholman yliopisto.

Hakamäki, Ville. 2015a. *Suomussalmi. Heinisaari. Myöhäisrautakautisen löytöpaikan tarkastus 14.5.2015*. Alkuperäinen kertomus Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa. Kopio Museoviraston arkistossa.

Hakamäki, Ville. 2015b. *Suomussalmi. Märännönkangas. Myöhäisrautakautisen löytöpaikan tarkastus 14.5.2015*. Alkuperäinen kertomus Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa. Kopio Museoviraston arkistossa.

Hiekkanen, Markus. *Suomen rautakauden nuolenkärjet*. Helsingin yliopiston arkeologian laitos. Moniste n:o 19. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Huurre, Matti. 1983. *Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin Historia I: Pohjois-Pohjanmaan ja Lapin esihistoria*. Kuusamo: Pohjois-Pohjanmaan maakuntaliiton ja Lapin maakuntaliiton yhteinen historiatoimikunta.

Huurre, Matti. 1986. *Kainuun historia I: Esihistoria*. Kajaani: Maakuntahistoriatoimikunta.

Kivikoski, Ella. 1973. *Die Eisenzeit Finnlands. Bildwerk und Text*. Helsinki: Oy Weilin+Göös.

Lehtosalo-Hilander, Pirkko-Liisa. 1982. *Luistari II: The Artefacts*. SMYA 82:2. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Okkonen, Jari. 2007. Archaeological Investigations at Sámi Sacrificial site of Ukonsaari in Lake Inari. *Fennoscandia Archaeologica* XXIV: 29–38.

Petersen, Jan 1919. *De Norske Vikingsverd*. Kristiania.

Salmo, Helmer. 1956. *Finnische Hufeisenfibeln*. SMYA 56. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Taavitsainen, Jussi-Pekka. 1990. *Ancient Hillforts of Finland: Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen*. SMYA 94. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Wuolijoki, Helena. 1972. *Suomen rautakautiset silmäkirveet*. Helsingin yliopiston arkeologian laitos. Moniste n:o 4. Helsinki: Helsingin yliopisto.

7. KARTTALUETTELO

Kartta 1. Yleiskartta polttohaudan ympäristöstä.

Kartta 2. Kaivausalueiden sijoittuminen ja polttohauta.

Kartta 3. Palaneen luun levintä kaivausalueella 1.

Kartta 4. Esineistön levintä kaivausalueella 1.

Kartta 5. Polttohauta ja sen ympäriltä löydetyt esineet (metallinilmaisinelöytöinä saatu esineistö on merkitty kartalle Petri Anttosen antamien tietojen perusteella).

Kartta 6. Kaivausalueen 2 löydöt (metallinilmaisinelöytönä saatu itäinen raha on merkitty kartalle kohteen löytäneen Petri Anttosen antamien tietojen perusteella).

Kartta 7. Kaivausalueiden pinta-arvot (mmpy.).

Kartta 8. Kaivausalueiden pohja-arvot.

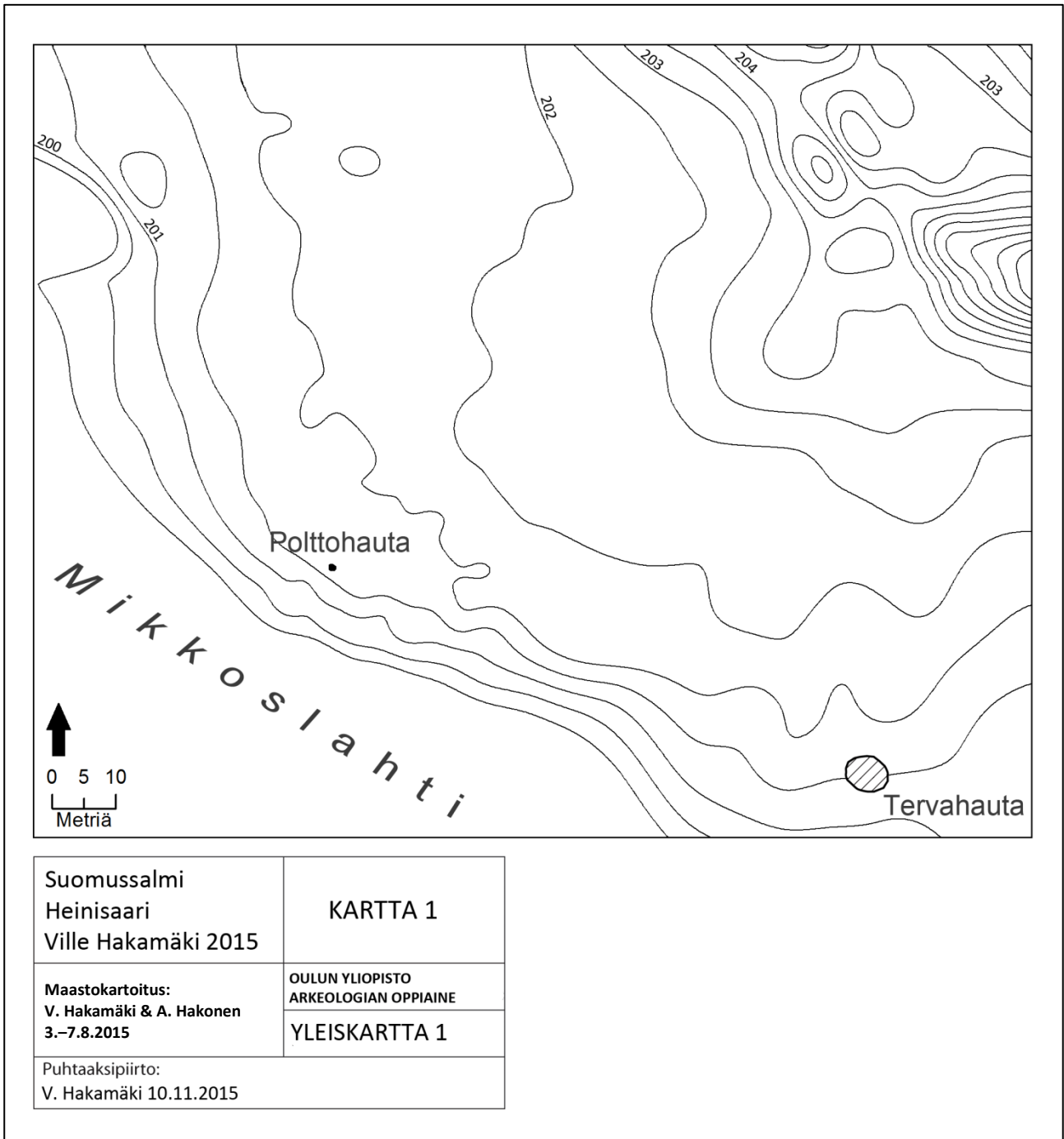
8. KUVALUETTELO (DIGI)

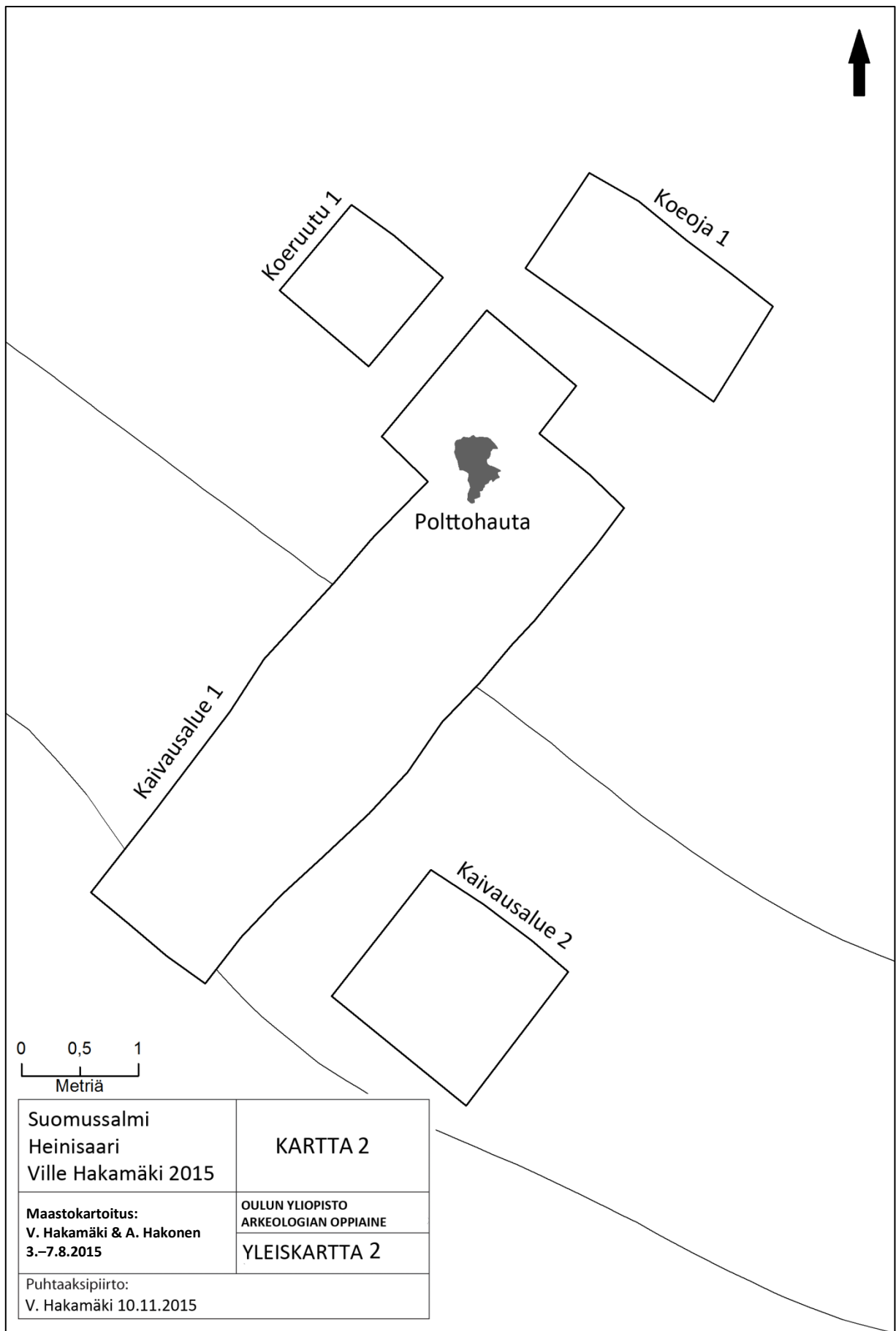
Kuvat on arkistoitu sähköisessä muodossa Oulun yliopiston arkeologian laboratorioon.

#	Pvm.	Klo.	Suunta	Aihe	Kuvaaja
1	3.8.	11:32	Lounaaseen	Kaivausalue 1 ennen toimenpiteitä	V.H.
2	"	12:21	Ylhäältä	Palanutta luuta humuksen seassa	"
3	"	14:33	"	KM 40555:1, in situ	"
4	"	14:35	"	KM 40555:2, in situ	"
5	"	15:54	Lounaaseen	Kaivausalue 1, polttohauta esineistöineen ennen laajennusta	"
6	"	15:55	Ylhäältä	KM 40555: 4, in situ	"
7	"	"	"	KM 40555: 6, in situ	"
8	"	15:56	"	KM 40555:5, in situ	"
9	4.8.	"	Pohjoiseen	Kaivausalueella 1, polttohautaa tutkitaan	"
10	"	11:04	Luoteeseen	Kaivausalue 1, luiden poistoa	"
11	"	"	Ylhäältä	Polttohautaa puhdistetaan	"
12	"	12:29	Lounaaseen	Kaivausalue 1, taso 0 laajennoksineen	"
13	"	12:30	Ylhäältä	Polttohauta puhdistettuna	"
14	"	12:32	"	Polttohauta puhdistettuna	"
15	"	13:36	"	Paikalleen hajonnut diagnostinen luu	"
16	5.8.	12:56	"	KM 40555:3, in situ	"
17	"	13:10	Koilliseen	KM 40555:132, in situ	"
18	"	"	Ylhäältä	"	"
19	"	15:17	Koilliseen	Kaivausalue 2, taso 1	"
20	6.8.	9:10	"	Kaivausalue 2, taso 2	"
21	"	10:11	Ylhäältä	Polttohaudan tutkimus lähestyy loppua	"

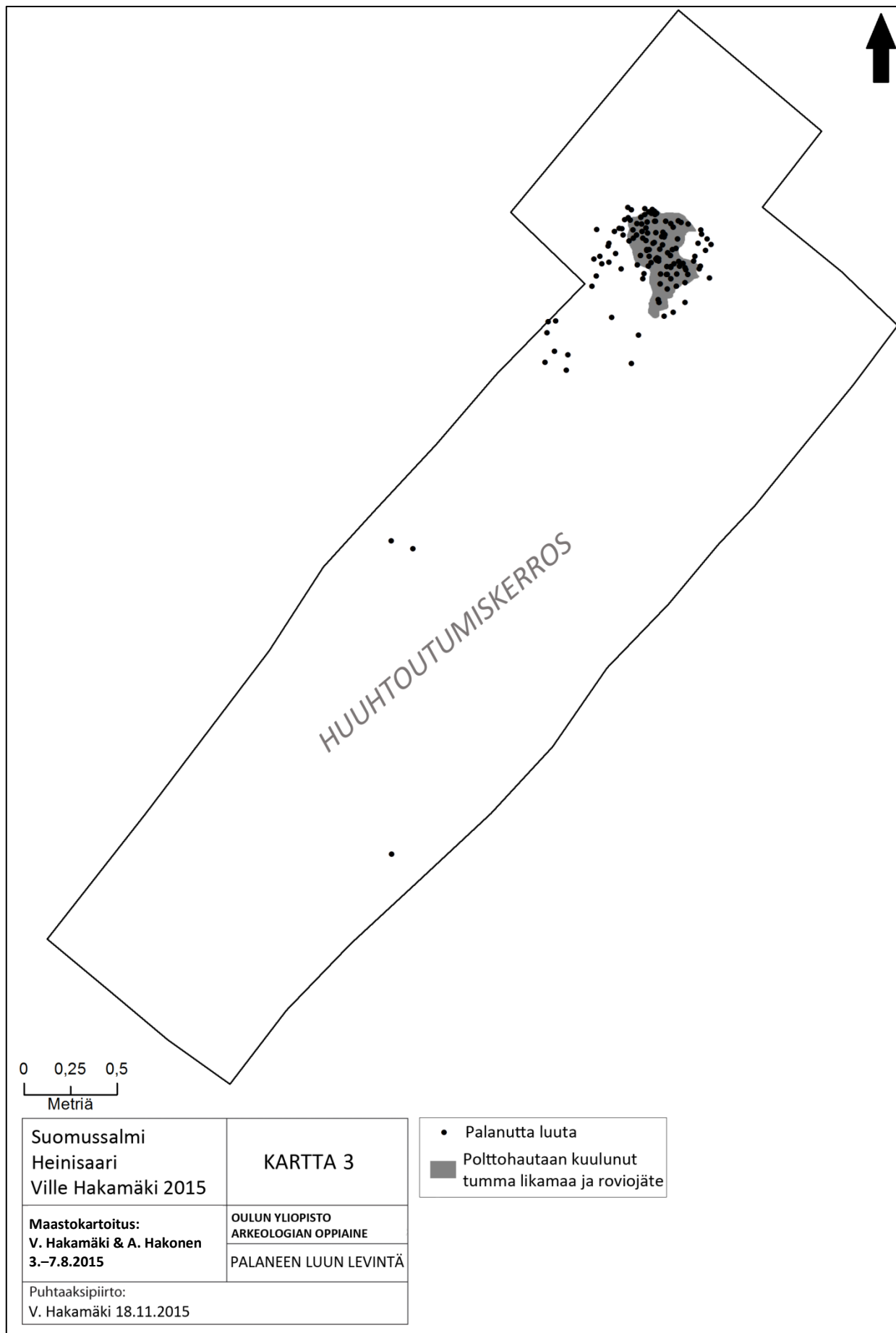
22	"	10:12	Koilliseen	Kaivausalue 2, pohja	"
23	"	10:37	Kaakkoon	Koeoja 1, ennen toimenpiteitä	"
24	"	11:30	"	Koeoja 1, taso 0	"
25	"	12:58	"	Koeoja 1, taso 1	"
26	"	13:27	Etelään	Yleiskuva tutkimusalueesta	"
27	"	14:19	Lounaaseen	Kaivausalue 1, taso 1	"
28	"	14:20	Kaakkoon	Koeoja 1, taso 2	"
29	7.8.	8:11	"	Koeoja 1, pohja	"
30	"	8:26	Lounaaseen	Koeruutu 1 ennen toimenpiteitä	"
31	"	9:00	"	Koeruutu 1, taso 0	"
32	"	10:37	Pohjoiseen	Kaivausaluetta 1 kaivetaan	"
33	"	10:58	Etelään	Kaivausaluetta kaivetaan	"
34	"	11:23	Lounaaseen	Koeruutu 1, taso 1	"
35	"	11:34	Etelään	Yleiskuva kaivausalueesta	"
36	"	12:33	Lounaaseen	Koeruutu 1 pohjassa	"
37	"	14:38	"	Kaivausalue 1 pohjassa	"
38	"	14:43	Pohjoiseen	Työkuva	"
39	"	15:31	Etelään	Kaivausalueet ennallistettuna	"
40	"	15:56	Koilliseen	Heinisaarta järveltä kuvattuna	A.H.
41	"	"	Itään	Heinisaarta järveltä kuvattuna	"
42	"	"	Pohjoiseen	Heinisaarta järveltä kuvattuna	"
43	"	16:28	Itään	Heinisaari vastarannalta kuvattuna	V.H.

9. KARTAT

Suomussalmi Heinisaari Ville Hakamäki 2015	KARTTA 2
Maastokartoitus: V. Hakamäki & A. Hakonen 3.-7.8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN OPPIAINE YLEISKARTTA 2
Puhtaaksi piirto: V. Hakamäki 10.11.2015	

Suomussalmi
Heinisääri
Ville Hakamäki 2015

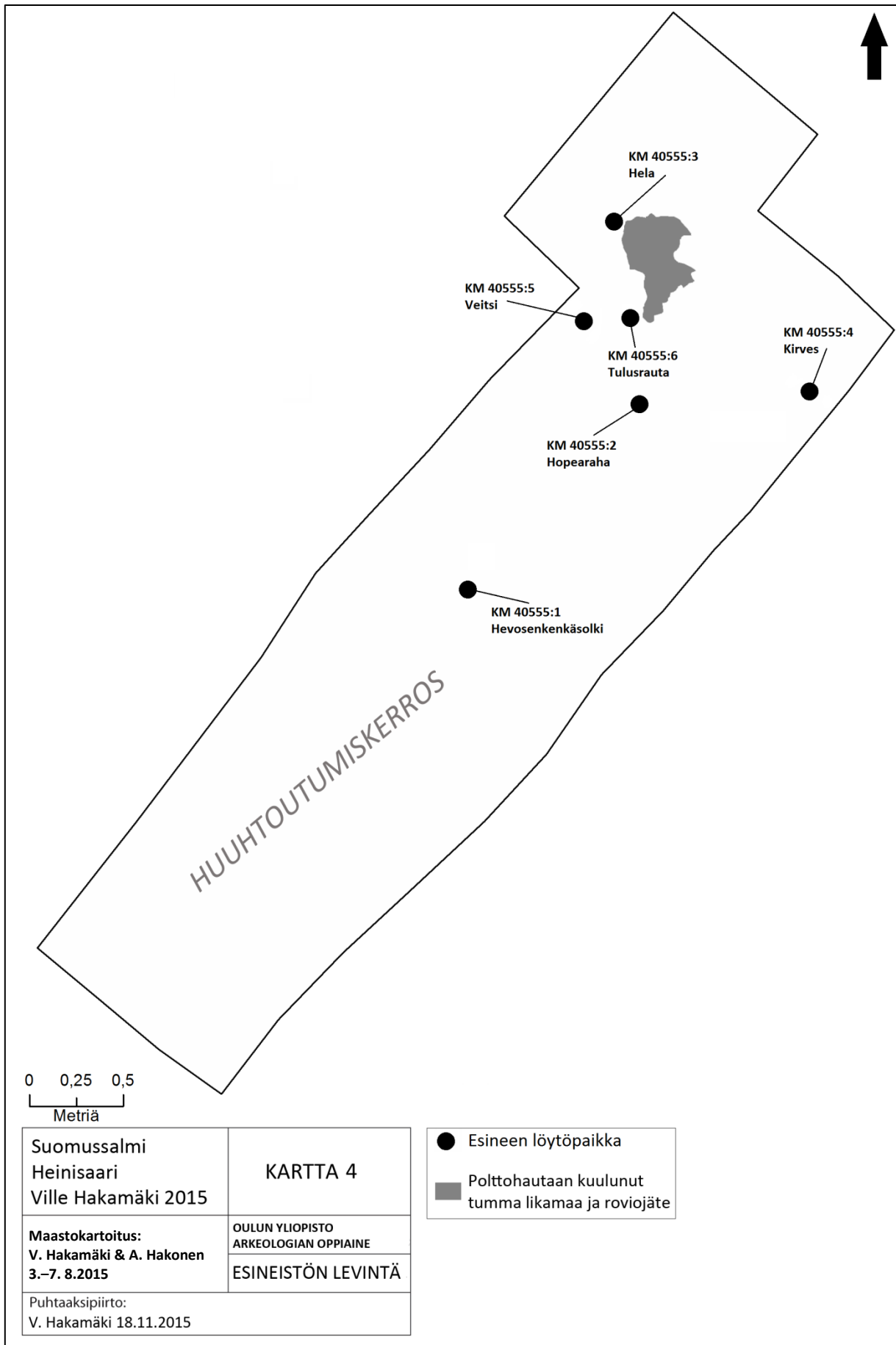
KARTTA 3

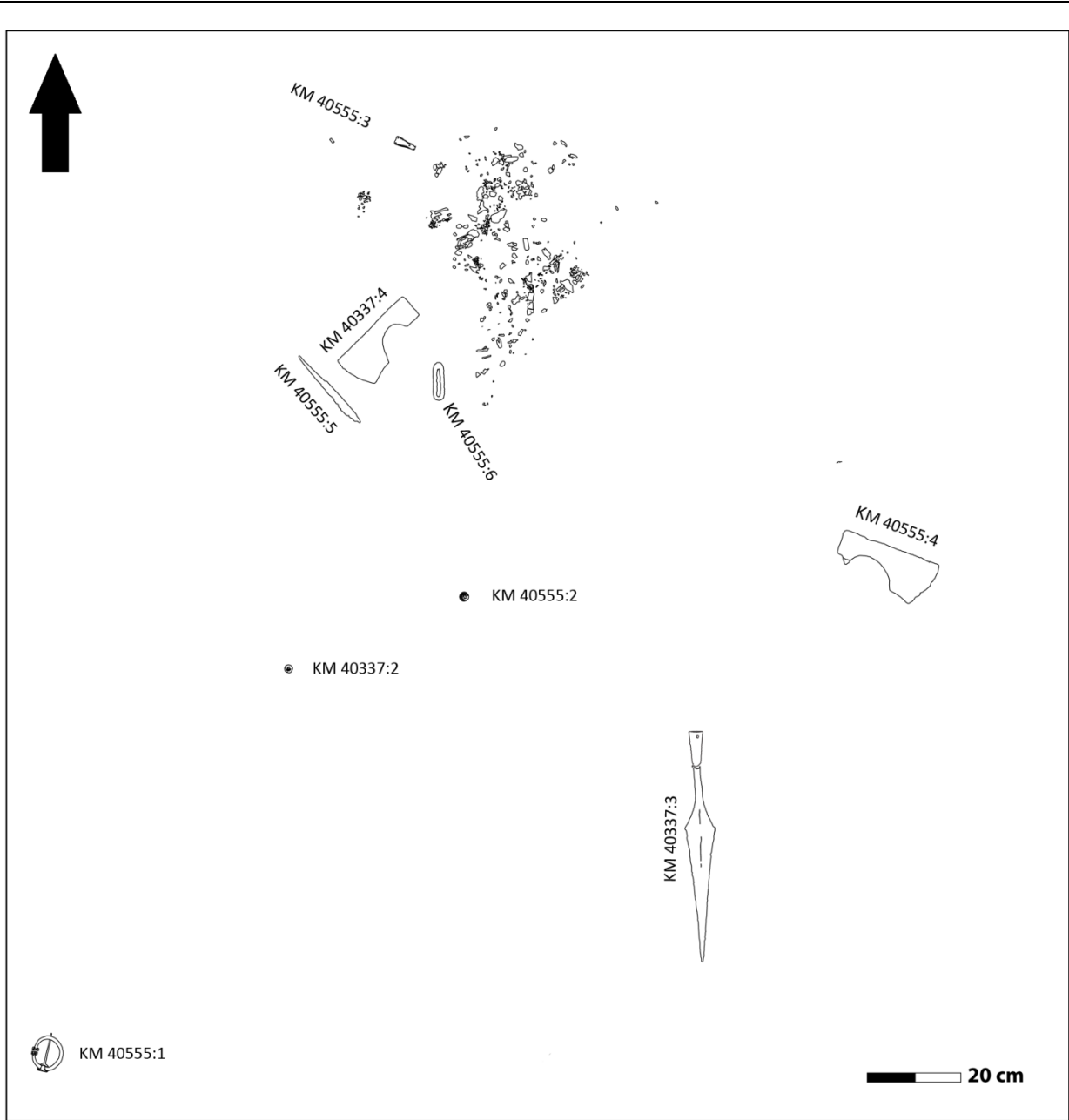
- Palanutta luuta
- Polttohautaan kuulunut tumma likamaa ja roviojäte

Maastokartoitus:
V. Hakamäki & A. Hakonen
3.–7.8.2015

OULUN YLIOPISTO
ARKEOLOGIAN OPPIAINE
PALANEEN LUUN LEVINTÄ

Puhtaaksi piirto:
V. Hakamäki 18.11.2015

 KM 40555:1

 20 cm

Suomussalmi Heinisaari Ville Hakamäki 2015	KARTTA 5
Maastokartoitus: V. Hakamäki & A. Hakonen 3.–7. 8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN OPPIAINE HAUTARAKENNE
Puhtaaksipiirto: V. Hakamäki 2.10.2015	

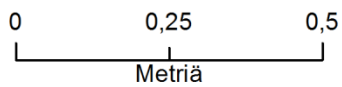

• KM 40337:1
Dirhem

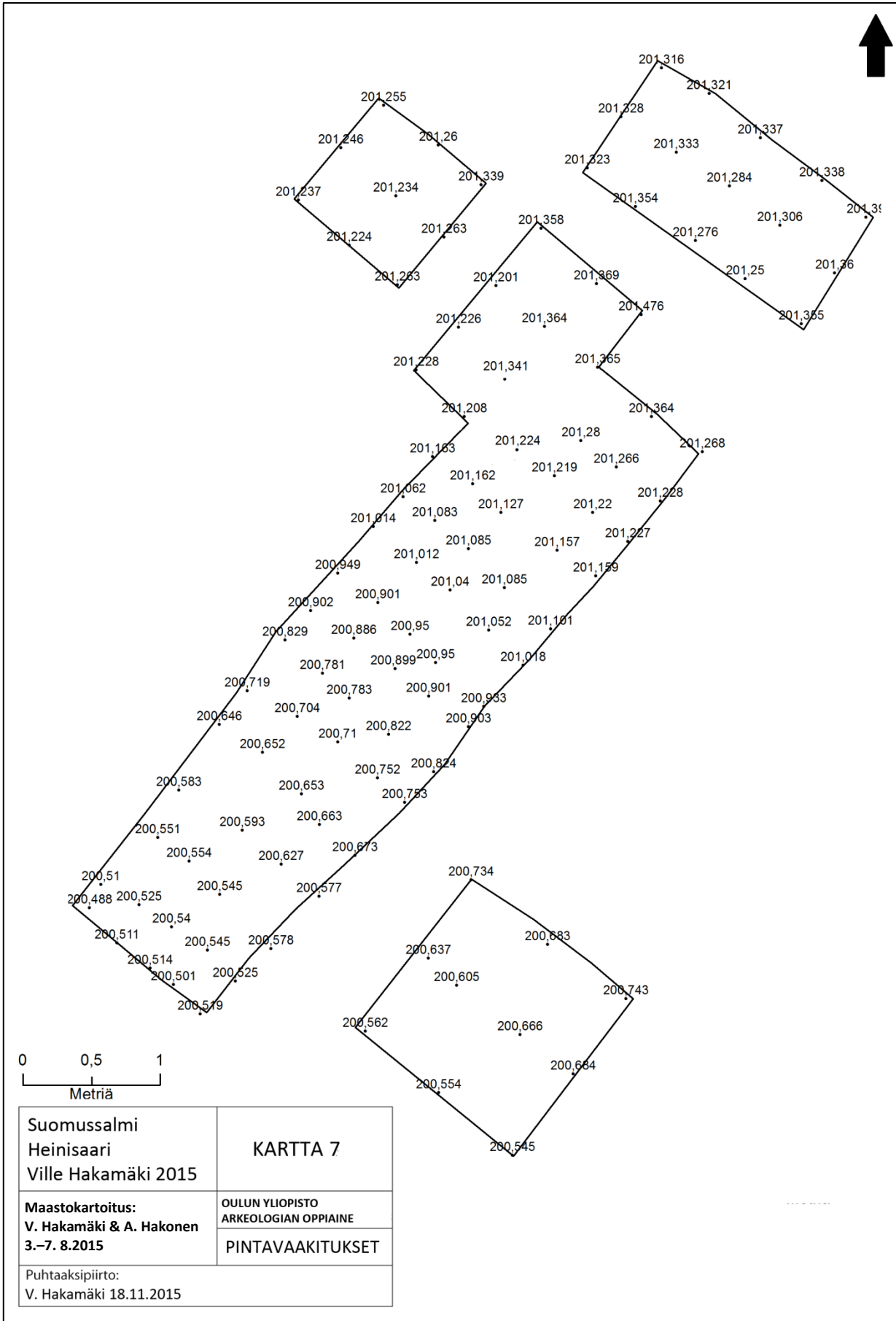

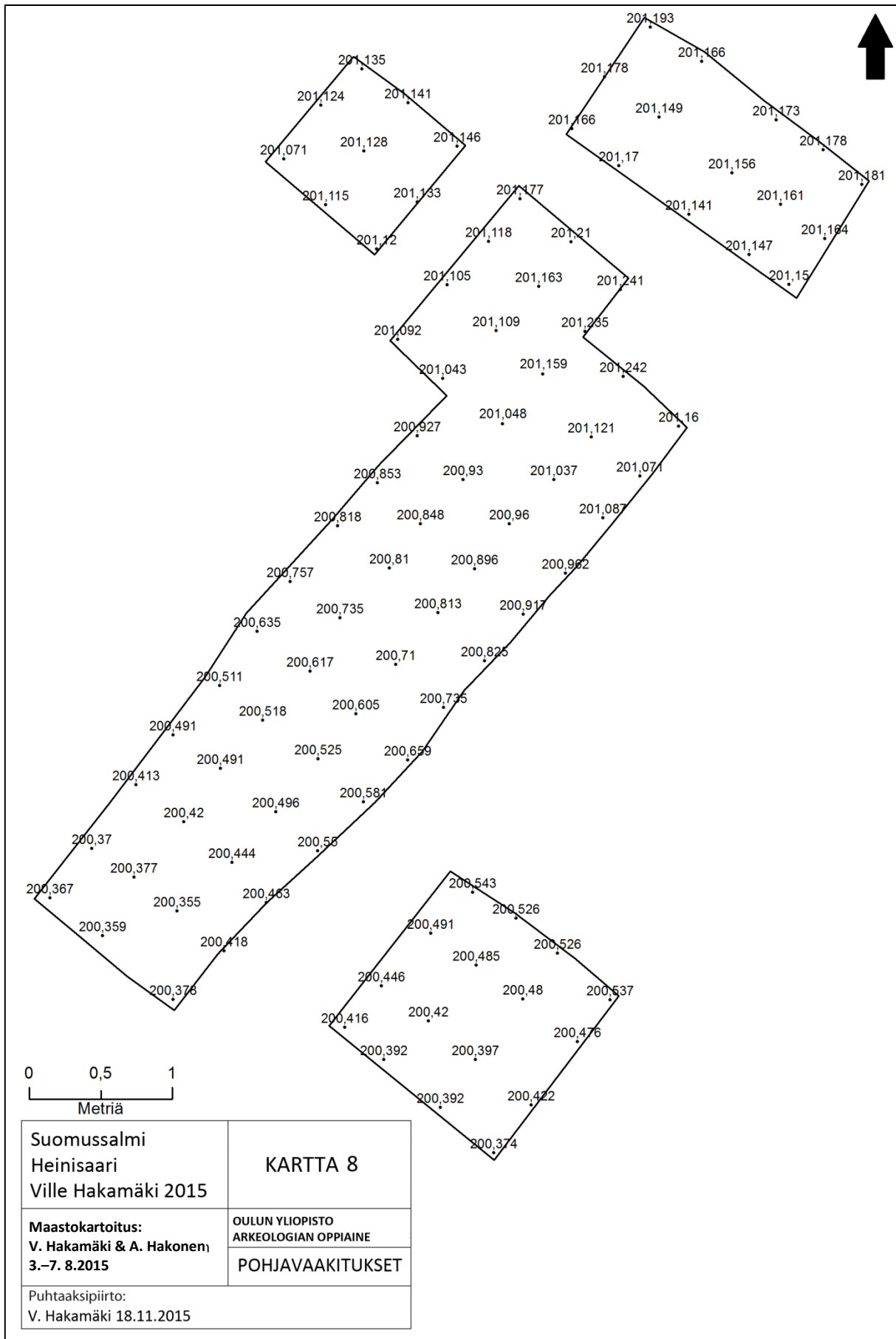
KM 40555:132
Keihäs

HUUHTOUTUMISKERROS

Suomussalmi Heinisaari Ville Hakamäki 2015	KARTTA 6
Maastokartoitus: V. Hakamäki & A. Hakonen 3.-7. 8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN OPPIAINE KAIVAUSSALUE 2 LÖYDÖT
Puhtaaksi piirto: V. Hakamäki 18.11.2015	

0 0,5 1
Metriä

Suomussalmi Heinisääri Ville Hakamäki 2015	KARTTA 8
Maastokartoitus: V. Hakamäki & A. Hakonen) 3.–7. 8.2015	OULUN YLIOPISTO ARKEOLOGIAN OPPIAINE
	POHJAVAAKITUKSET
Puhtaaksi piirto: V. Hakamäki 18.11.2015	